

Талап қою ісін жүргізу

Орындаған: Оралбаева Айкөркем

Тексерген: Мухтарова Самал

-
1. Талап қою ұғымы
  2. Талап қоюдың тақырыбы мен элементтері
  3. Талап қоюдың түрлері

Мазмұны:

Талап қою ұғымы. Талап қою – бұл талап етушінің материалды-құқықтық дауды жауап берушімен бірге қарап, шешу, бұзылған субъективті құқықты немесе заңмен қорғалатын мүддені қорғау туралы сот-қа тініш білдіруі. Талап қоюдың мазмұны мүдделі адамның сотқа берген арызында жазылады. Сонымен бірге талап қою бұзылған немесе бұзуға қастандық жасалған жағдайларда, яғни материалды-құқықтық дау туындаған жағдайларда субъективті құқықтарды қорғаудың тәсілі мен құралы болып табылады. Сондай-ақ бұл азаматтық істерді қорғау тәсілі. Ұсынылған талап қою арызының негізінде жатқан құқық туралы даудың нысаны алуан түрлі болуы мүмкін: жауап берушінің талап етуші құқығын иеленуі немесе жоққа шығаруы, талап етушімен құқықтық қарым-қатынасының барын жоққа шығару, жауап берушінің міндеттерін орындамауы немесе оларды орындамауға жатпайтындығы және басқалары. Талап қою материалды-құқықтық қарым-қатынастардың тараптары арасындағы құқық туралы дауды шешуде іс жүргізу құралы болып табылады. Азаматтық іс жүргізу ғылымында талап қою ұғымы туралы мәселе даулы. Ғалымдар талап қоюды түсіну мен анықтауға түрліше баға береді. Талап қоюдың барынша кп қолданылатын анықтауы – азаматтық процестегі талап қою дегеніміз мүдделі адамның бұзылған құқықты немесе жоққа шығарылған субъективті құқықты немесе заңмен қорғалатын мүддені қорғау туралы талаптарымен сотқа шағымдануымен түсіндіріледі дегеннен тұрады.

Талап қоюдың тақырыбы мен элементтері.

Талап қоюдың үш түрлі құрамды бөлігін ажырата білген дұрыс: мазмұны, тақырыбы мен негізі (талап қоюдың элементтері). Талап қоюдың мазмұны – соттың бұзылған немесе жоққа шығарылған құқығын қорғау үшін сотқа жүгінген талап етушінің өтінішімен жасайтын іс-әрекеттер. Талап қоюдың мазмұнын талап етуші заңда қарастырылған сот қорғауы түрлеріне қарай анықтайды. (ҚР АҚ 9-бап). Осыған орай талап етуші соттан мыналарды өтінуі мүмкін:

- а) міндеттерді шын мәнінде орындауды меншіктеу туралы (мысалы, шығындарды өтеу, нақты ақшалай соманы төлеу, нақты бір мүлікті беру) немесе қандай да бір іс-әрекеттен бас тарту (мысалы, дау туғызатын немесе көршінің жер телімін ластайтын іс-әрекеттерден);
- б) қандай да бір құқықтық қарым-қатынастың, субъективті құқықтың немесе міндеттердің барын немесе керісінше жоғын тану туралы;
- в) талап етушінің жауап берушімен құқықтық қарым-қатынастарын өзгерту немесе тоқтату туралы немесе теорияда айтылатындай құқықтық қарым-қатынастардың пайда болуын тоқтату немесе өзгерту.

Талап қоюдың тақырыбы дегеніміз талап етушінің заңда көрсетілген әдістермен сот қорғауына жататын субъективті құқығы (нақты талаптары)

Талап қоюдың тақырыптарына мыналар жатуы мүмкін:

- заңмен қорғалатын мүдде, сондай-ақ тұтастай алғанда құқықтық қарым-қатынас;
- жұмысқа қайта алу, осы мекемедегі белгілі бір жұмысты орындау құқығы туралы талап қою;
- жауап берушіден ақша сомасын меншіктеу туралы талап қоюда жауап берушінің осы соманы төлеудегі талап етушінің материалды-субъективті құқығы (талап ету құқығы) және жауап берушінің ақшаны төлеу міндеті;
- жауап берушінің оның үй-жайын босату жөніндегі талап етушінің субъективті құқығы және осыған сәйкес осы үй-жайды босатудағы жауап берушінің міндеті;
- талап етушінің қандай да бір затқа жеке меншік құқығы;
- тұрғын үй жалы бойынша құқықтық қарым-қатынас (белгілі бір ғимаратты жалдау);
- ғылым, әдебиет немесе өнер және т.б шығармаларына авторлық құқық.

Талап қоюдың түрлері.

Талап қоюды жіктеудің екі жүйесі бар:

- а) іс жүргізушілік-құқықтық жіктеу, оның негізіне іс жүргізушілік-құқықтық белгілер жатады;
- б) материалды-құқықтық белгілерге негізделген материалды-құқықтық жіктеу.

Іс жүргізушілік-құқықтық жіктеу талап қоюдың мазмұны бойынша, яғни талап етуші талап еткен сот қорғау түріне байланысты құрылған. Оның негізіне сот қорғауының түрі жатады. Ол заң бойынша сот қорғауының барлық мүмкіндіктерін қамтиды, ескірген сипатқа ие, сондықтан да азаматтық іс жүргізу құқығы теориясында негізгі маңызы бар. Осы жіктеу бойынша талап қою арыздары үшке бөлінеді: а) тану туралы талап қоюлар; б) меншіктеу тіралы талап қоюлар; в) құқықтық қарым-қатынастарды өзгерту немесе тоқтату бойынша талап қоюлар (өзгертілген талап қоюлар).

Талап қоюдың түрлері:

Тану туралы талап қою.
Құқықты қорғау
мақсатына келешекте
құқық бұзушылықты
болдырмас үшін олардың
барын немесе мазмұнын
жокқа шығару
салдарынан туындаған
құқықтар мен
міндеттердің белгісіздігін
анықтау жатуы мүмкін.

Меншіктеу туралы талап
қоюлар. Сот тәжірибесінде
бұл талап қоюдың
барынша кеңінен тараған
түрі. Талап етуші
меншіктеу туралы талап
қою арқылы соттан жауап
берушіні белгілі бір іс-
әрекеттерді істеуге немесе
іс-әрекетті жасаудан бас
тартуға міндеттеуді талап
етеді.

Өзгертілген талап
қоюлар.
Өзгертілгендер
деп жауап
берушімен болған
құқықтық қарым-
қатынасты
өзгерту немесе
тоқтатуға
бағытталған
талап қоюларды
айтады.

Сот өзгертілген талап қоюды талқылай отырып, жаңа құқықтарды тудырмайды, керісінше талап етушінің заң бойынша сот шешімінсіз жүзеге асырылуы мүмкін емес құқықтық қарым-қатынастарды өзгерту мен тоқтату құқығын қорғайды. Бұл ретте екі жағдай болуы мүмкін:

- 1) құқықтық қарым-қатынастарды тек сот ғана өзгертіп, тоқтата алады (некені бұзу, ата-ана құқығынан айыру және т.б.)
  - 2) сотқа жүгіну қажеттігі тараптардың бірінің құқықтық қарым-қатынасты өзгерту немесе тоқтатуға келіспеуінен болады (сату-сатып алу келісімшартын бұзу, жалпы меншікті блу және басқалары).
-

1.Егембердиев Е.О. Қарағанда Болашақ-Баспа,2002-229-31-бб.

2.Азаматтық істер бойынша сот ісін жүргізудегі процесстің талабы// Заң және Заман.-№4,2000.

3.Жұмабекова Г.Талап қою арқылы істі қозғау // Заң.-2005.№12.-18-19-бб

4.Қ.Р. Азаматтық процестік кодексі 2015
31 қазан № 377-у ҚРЗ // 148-154 баптар

**Пайдаланылған
әдебиеттер:**

A close-up photograph of a wooden gavel with a multi-tiered head, resting diagonally across a stack of three old, worn books. The books have dark, textured covers, and the pages are visible at the edges. The scene is lit with warm, golden light, creating soft shadows and highlighting the textures of the wood and leather.

Назарларыңызға
Рахмет!!!

www.ZHARAR.com